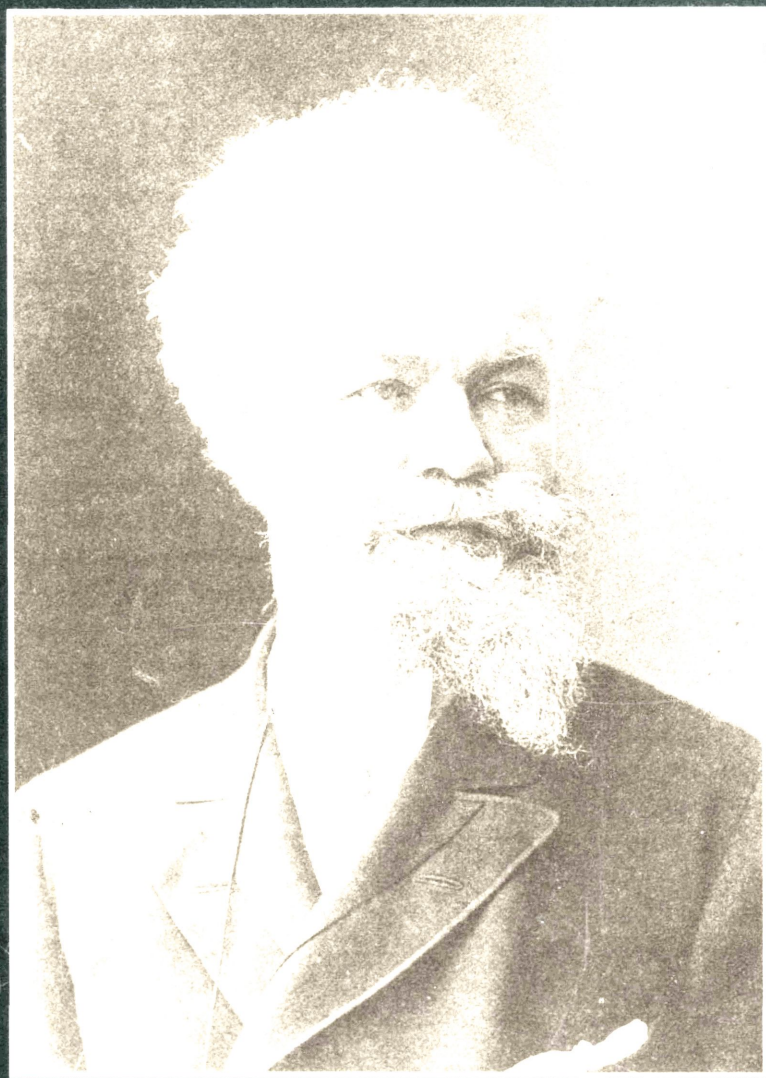

C Z E G L É D I I M R E

MUNKÁCSY ŐSEI
ÉS
ROKONSÁGA

CZEGLÉDI IMRE
MUNKÁCSY ÓSEI ÉS ROKONSÁGA

A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 22.
Publications of the Museums of the County Békés
Mitteilungen der Museen des Komitates Békés

Sorozatszerkesztő:
SZATMÁRI IMRE

CZEGLÉDI IMRE

MUNKÁCSY ŐSEI
ÉS
ROKONSÁGA

Békéscsaba
2001

Szerkesztette:
SZATMÁRI IMRE

Technikai szerkesztő:
BAKSAI JÁNOSNÉ
GYARMATI IMRE

Lektorálta:
VÉGVÁRI LAJOS

Fotók:
Munkácsy Mihály Múzeum Fotóműhelye (1–15, 17–23, 25–36, 39–42)
Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fotótár (16)
Várad Zoltán (24)
Balogh Ferenc (37)
Kiss Lajos (38)

ISSN 0139-0090

ISBN 963 7219 43 9

A kiadványt támogatta:
Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma
Nemzeti Kulturális Alapprogram
Békés Megye Önkormányzata

Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzata

Kiadja: a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága
Felelős kiadó: dr. Szatmári Imre megyei múzeumigazgató
Nyomta a KAPITÁLIS Bt., Debrecen • Tel.: 52/452-099
Felelős vezető: Kapusi József
Készült 1000 példányban

© Dr. Czeglédi Imre

BEVEZETŐ

Nincs még egy művésze a magyar művészet történetének, akinek élete annyira ismert volna az olvasóközönség előtt, mint a Munkácsy. Azzá tették az életéről nagy számban megjelent szépirodalmi művek, de a művészettörténeti irodalom is gondoskodik az érdeklődés kielégítéséről. Épp ezért a Munkácsy-irodalomban szereplő személyek közelebbi megismerése nem érdektelen, sőt nem egyszer kívánatos, szakmai szempontból előnyös is, hogy egy-egy személyt biztonsággal helyezzünk el Munkácsy környezetében.

Az apai (Lieb) ágról igen kevés ismeretünk van. Még legerősebben tartja magát az a száz évvel ezelőtti keletkezett feltételezés, hogy Munkácsy egyenes ági leszármazottja volt a bártfai Lieb-kódexben feltüntetett Liebeknek, s ahonnan jelentős ösztöndíj várt volna rá, ha tudott volna „ősei” végrendeletéről.

Valamivel ismertebb az anyai (Reök) ág. Édesanyja testvérei gyakran szerepelnek a Munkácsyról szóló irodalomban, megemlékezésekben, a pesti Röck családdal való kapcsolatok azonban szinte homályba vész.

Nyilvánvaló, hogy a művészettörténet számára is szükséges a családi kapcsolatok feltárása, az egyes személyek elhelyezése a családi táblázatban, akiktől vagy akikről emléktárgy maradt meg múzeumokban, gyűjteményekben, de a megújuló genealógiai kutatásokat is megkönnyítené a meglévő kutatások összegzése.

Erre a feladatra vállalkoztunk, amikor az 1970-es években megkezdett és a következő évtizedben folytatott kutatások eredményét közreadjuk.

Művészettörténészek, családjuk iránt érdeklődő családtagok és a közönség számára íródott ez a családtörténet.

Elsősorban Munkácsy őseinek felkutatása volt a célunk, hogy a megjelent feltételezéseket igazoljuk, vagy – ha nem valós tényeken alapulnak – elvessük.

Apai ágon sikerült eljutni Munkácsy nagyapjáig. Ez azt is jelenti, hogy a Lieb-kódexben szereplő, feltételezett nagyapa nem azonos Munkácsy nagyapjával. Így ez a száz éve fennálló feltételezés a továbbiakban mellőzhető.

Anyai ágon egy nemzedékkel korábbi időkhöz, a dédszülőkhöz jutottunk el. Egyben feltárul a pesti gépgyáros Röck család és a Munkácsy családját jelentő Reök család közötti kapcsolat is.

Általában öt-hat generációt ismertünk, részletesebben azokat a személyeket, akik meghatározó szerepet tölthettek be a családban, illetve a Munkácsyval való kapcsolatuk gyakrabban felmerül a szakirodalomban. Mellőzzük a VII–VIII. generáció ismertetését, mert ezzel a jelenkor idősebb vagy fiatalabb tagjaihoz jutnánk el.

Nyilvánvaló, hogy egy családtörténet sohasem lehet teljes, tetszés és érdeklődési irány szerint bővíthető, a közölt táblázatok többszörösére növelhetők. Célunk az is volt, hogy ezekhez a további kutatásokhoz megfelelő alapot biztosítsunk a múlt feltárásával.

Könyvészeti adatok, levéltári források, egyházi anyakönyvek, családi irattanyag, a családokban őrzött hagyományok mozaikjaiból alakult ki a Munkácsy őseiről és rokonságáról alkotott kép. Számptalan adatközlő és közreműködő nyújtott segítséget munkámban. Közgyűjtemények (levéltár, könyvtár, múzeum) munkatársai, lelkesek, kutatók és családkutató utódok áldozatkész segítségével formálódott az anyag családtörténeté.

Reméljük, a közreboocsátott családtörténetünket egyaránt haszonnal forgatja szakember, érdeklődő és érdekelt családtag.

Tájékozódás a névanyagban

Az anyag rendezésénél természetes volt az apai és anyai ág szétválasztása.

A továbbiakban a nagyszámú névanyagot az **arab számok** használatával rendszereztük.

Az apai ág 1-es, az anyagi ág 2-es számmal kezdődik.

Minden további szám a következő generációt jelenti: az apa = 1, gyermeke II. generáció = 11, az unoka a III. generáció = 11.1 és így tovább.

A számok áttekinthetősége érdekében minden második szám után pontot használunk, amelynek egyéb jelentősége nincs.

A számok értéke a családtagok helyét jelenti: tehát 11 = első gyermek, 12 = második gyermek, 13 = harmadik gyermek stb.

Mivel egy szám egy generációt jelent, ahány számmal jelöljük a személy nevét, az első "ős"-höz viszonyítva jelöli a generációt. Pl. egy öt generációs feltárás jele legyen 11.24.6. A számokból a következő olvasható ki: az apa (1) első gyermekének (11) a második gyermeke (11.2) – azaz az apa unokája –, a 2. gyermek negyedik gyermeke (11.24) – azaz dédunoka – s annak 6. gyermeke (11.24.6) – azaz ükunoka. Az V. generáción túl számokat nem használunk, legfeljebb mínusz (–) jellel kezdjük a sort. (Megtörténik, hogy a mínusz jelt korábban is alkalmazzuk, ha a családtagok sorrendje nem tisztázott, így számokkal nem jelölhető.)

H betűvel jelöljük a házasságot. Több házasság esetén a házasság számát is megadjuk: pl. 1H = első házasság, 2H = második házasság.

Az alkalmazott jelzetek lehetővé teszik, hogy a szövegben előforduló nevek után számokat írva azonosítsuk, ha más helyen tárgyaljuk.

A közölt születési, házassági, halálozási adatok értelmezése:

– Teljes adat (év, hó, nap): anyakönyvek, hivatalos iratok, lexikonok által kapott pontos adatok.

– Csak évszám: szakirodalmi, családi vagy emlékanyag által jelzett év. (Kevésbé fontos személyek esetén a teljes adatból is csak azt közöljük.)

– Kérdőjellel jelölt évszám (1863?): más adatból (halálozás, esketés stb.) visszszámolt hozzávetőleges év. Mint később látni fogjuk, az életkor bejegyzése az anyakönyvekben gyakran 2–3 éves eltérést is mutat a valóságos kortól, ezért a visszszámolt év nem fogadható el egyértelműen.

AZ APAI ÁG

(1)

A LIEB CSALÁD

(I-III. tábla)

Előzmények: a Lieb-kódex

A bevezetésben említett, 278 oldalból álló bártfai kódexben Lieb János Antal bártfai sótárnok jegyezte le családja fontosabb eseményeit a XVII. században élt nagyapjától az 1770-ben született unokájáig, tehát öt generáció fontosabb adatait tartalmazza.¹

Eszerint a családra vonatkozó legfontosabb adat Lieb János Károly Ferenc kinevezése 1639-ben a bajor választófejedelem titkárává. Ez az elsőként említett Lieb 1684-ben halt meg.

Ferenc József nevű fiáról annyit tudunk, hogy annak mindkét fia a művészpályát választotta: szobrász, illetve ötvös volt Potsdamban, illetve Bécsben.

János Károly Ferenc másik fia, János György Antal 1670. szeptember 30-án született Schöfflingenben, 1706-ban nősült, Schwäbisch Grönnben a főbíró leányát, Möszgang Barbarát vette el. 1715-ben spanyolországi zarándokútján halt meg.

János György Antalnak is két fiúgyermek maradt: a fiatalabb, Miklós Farkas Dagobert 1736-ban a Koháry-ezredbe vétette fel magát, 1756-ban Szentpétervárott huszárhadnagyként találjuk, 1761-ben Moszkvában huszárkapitány, s 1764-ben Oroszországban hunyt el.

Testvére, János Ferenc Antal – a Lieb-kódex írója – a magyarországi Lieb család alapítója, 1708-ban a pfalzi Launinggenben született. 1731-ben a bécsi kamara a Sáros megyei Sóvárra helyezte sóhivatali írnoknak.² 1741-ben nősült, felesége egy sóvári sótisztviselő leánya. 1748-ban Bártfára került. Három fiuk született, de csak az elsőszülött, Benedek József Ferenc maradt életben. Felesége 1750-ben meghalt. János Ferenc Antal még abban az évben újra megnősült: Bereczky János bártfai főbíró leányát vette el. Ebből a házasságból öt leány született, közülük három maradt életben. A lányok a Bártfán állomásozó katonatisztekhez mentek férjhez, s elköltöztek Bártfáról. János Ferenc Antal 1781-ben ment nyugdíjba, 1785. december 12-én halt meg.

Fia, Benedek József Ferenc 1744-ben már Sóvárott született. Gimnáziumot járt, és festőművész lett. 1769-ben Bliha Mária Annával kötött házasságot, s 1770. október 24-én Bártfán született György János József nevű fiúk, az utolsó, akinek születését bejegyezték a kódexbe.

Még 14 évig vezette feljegyzéseit János Ferenc Antal, de nem akadt olyan születési esemény a családban, amelyet érdemesnek tartott feljegyezni a Lieb család történetéhez. Ezt feltétlenül figyelembe kell vennünk a további fejtegetésünkben!

A kódex feljegyzései 1784-ben szakadtak meg. Időben tehát nem érik el Munkácsy édesapjának, Lieb Mihálynak eddig feltételezett 1802. évi születését.

A Lieb-kódex közlőjének itt meg kellett volna állnia, befejezni a kódexszel kapcsolatos fejtegetéseket. Ehelyett – Munkácsy halála körüli időben! – tovább ment, s feltételezéssel téves következtetésre jutott: mivel Lieb Mihály születési bejegyzését nem találták, anyakönyvek hiányában nem lehetett megállapítani szüleit sem. Másrészt mivel Lieb Mihály is ugyanúgy sótisztviselő volt, mint a kódexíró János Ferenc Antal, csupán a foglalko-

¹ A "Liebische Denckmalen so seith Anno 1639 Geschehen" című kézirat mai lelőhelye: Státný Arhiv, Bardejov (Szlovákia). Az eredeti kéziratról készült mikrofilmet a Magyar Nemzeti Galéria és a Munkácsy Mihály Múzeum őrzi. A kódex feldolgozásával készült családtörténet: Munkácsy Mihály őseiről. Művészet, 1903. 66–68. A kódex és ennek alapján a bártfai Lieb család leszármazásának első közlését l. *Benczur Kata: A bártfai Lieb-család. Vasárnapi Újság, 1899. jan. 15. 40–42.*

² A kódexbeli Liebek ekkor jelennek meg Magyarországon.

zása azonossága alapján olyan rokoni kapcsolatot sejtett, hogy feltételezte, Lieb Mihály az utolsó kódexbeli Liebnek lehet a gyermeke:

„Ha volt is több fia – a festő Bendedek József Ferencnek (Cz. I.) – minden valószínűség szerint György János József, a Bliha Annától 1770-ben született fiú volt Lieb Leó Mihály apja, aki mint dédapja s valószínűleg apja is, kincstári sőtiszt volt, s akinek keresztlevele alapján, amelyet felkutatnunk nem sikerült, Munkácsy családfáját még teljesebbé tehetnők.” A tanulmány írója tehát azt is feltételezte, hogy György János József is sőtisztviselő volt, mint nagyapja.

Ez volt a Lieb-kódex elemzésének végső konklúziója, sok későbbi tévedés okozója. A Lieb-kódexnek azonban van még egy, a család történetére vonatkozó fontos bejegyzése. Eszerint a krónikairó nagybátyja, Ebenhecht György Ferenc 1756. október 18-án Berlinben úgy rendelkezett, hogy jelentős vagyonát egy alapítványra hagyja, amelynek kamataiból a családnak azon férfi tagjai részesülhetnek, akik művészi pályára lépnek. A hagyatékozó meg is halt hamarosan, és végrendeletéről a berlini Lieb értesítette a bártfai Lieb Antalt, egyben kérte, kutassa fel azokat a Liebeket, akik a végrendeletben érdekeltek.

Lieb Antal össze is írta a számbajöhető Liebeket: a potsdami és berlini Liebek mellett azonban csak önmagát, fiát (Józsefet), valamint testvérét, az Oroszországban élő Miklóst és annak két ismeretlen nevű gyermekét jegyezte fel. Összesen 10 személyt. A Lieb-kódex alapján hét férfinak ismerjük a foglalkozását, s közülük három a művészpályát választotta.

Önként adódik tehát a feltételezés, hogy Munkácsyt mennyi szenvedéstől mentette volna meg, ha ő vagy szülei tudnak a kódexbeli Lieb alapítványáról. Így viszont az asztalosinaskodástól sok szenvedés árán kellett feltörnnie a művészpályáig.

Ez a romantikus feltételezés még száz év múlva is kísért egy-egy Munkácsyról szóló megemlékezésben. Sőt Munkácsy halála után Magyarországon maradt rokonai közül többen is ismerték az elszalasztott lehetőséget (természetesen a kódex nyilvánosságra hozatala után), s volt, aki maga utazott el Bártfára a kódex tanulmányozására.

Történt mindez egy feltételezés alapján, hogy a kódexbeli György János József Munkácsy nagyapja lehetett.

*

Fél évszázaddal a Lieb-kódex előkerülése után, az 1950-es évek végén, Miskolcon vélték feltalálni Munkácsy őseit.³ 1777–1778-ban ugyanis a Czikó utcában lakott Lieb Ferenc „képíró”, aki 1778-ban házáat átadta vejének, az ugyancsak képíró Fabriczius Jakab Ignácnak. A cikk szerint ez a Lieb Ferenc lehetett Munkácsy nagyapja.

Erre a közvetlen leszármazásra a névazonosság mellett egyetlen „bizonyíték” volt: a vélt nagyapja és Munkácsy azonos foglalkozása, a festőtehetség öröklődése.

A feltételezést azonban kétségessé teszi, hogy Lieb Ferencnek 1777-ben férjezett leánya volt, így a leány legkésőbb az 1760-as évek elején születhetett, a feltételezett másik gyermeke, Lieb Mihály pedig az 1800-as évek elején. A két gyermek közötti negyven év (!) különbség miatt nem valószínű, hogy testvérek lettek volna.

³ *Marjalaki Kiss Lajos*: Adatok Miskolc képzőművészeti múltjához. Borsodi Szemle, 1959. 4. sz. 56–58.

*

Természetes, hogy a történetírás nem elégedhet meg feltételezésekkel, s abból nem vonhat le következtetéseket, amelynek megvan az a veszélye, hogy egy későbbi átvételben már tényként veszi át a következő szerző.

Kutatásaink során tehát három cél vezetett:

1. Elsőrendű fontosságú volt megtalálni Lieb Mihály édesapját, Munkácsy nagyapját, hogy az eddigi feltételezések megszűnjenek, s természetesen a családfát addig vezetni vissza, az ősök felé, ameddig lehet.

2. Kívánatos volna Munkácsy családjának és a Lieb-kódexbeli Liebeknek a viszonyát tisztázni, ezzel az örökséggel kapcsolatos meg-megújuló felvetésekben pro vagy contra állást foglalni. Sikeres kutatás esetén Munkácsy őseit vissza tudnánk származtatni a XVII. századig, a kódexbeli első Liebig, és ez sokkal többet jelentene a Munkácsy-genealógia számára az elszalasztott örökségnél.

3. Megismerni a Lieb családot. Kik voltak, merre laktak, hogyan éltek, s milyen volt a kapcsolatuk Munkácsyval?

11.

LIEB IGNÁC

Munkácsy nagyapja

(Az apai ág kódja azért kezdődik 11-gyel, mert az 1-es számmal jelölhető dédapát még nem ismerjük.)

Anyakönyvek hiányában nyilvánvaló volt, hogy az egykori Magyar Kamara levéltárának sóhivatali iratai (Salinaria) között kell megpróbálkozni a Lieb családra vonatkozó anyagok gyűjtésével.

A XIX. század elején az iratok valóban több Lieb nevet említenek.⁴

Mindenekelőtt egy Lieb Ignác nevű személy fordul elő gyakran, majd 1815-ben megjelenik Lieb Mihály is, akit mint a sóvári ellenőr fiát gyakornokká neveznek ki.

Természetes, hogy a kérdés az volt, Lieb Mihály azonos-e Munkácsy édesapjával, illetve ki lehet az a „sóvári ellenőr”, akinek a fia volt.

Egy későbbi irat szerint Lieb Ignác leírja eddigi tevékenységét, s megemlíti, hogy 1810–1817 között főfelügyelőségi ellenőr volt Sóváron, épp akkor, amikor az „ellenőr fiát”, Lieb Mihályt kinevezték. Ő lenne tehát Lieb Mihály apja, Munkácsy nagyapja?

Ilyen előzmények után érdemesnek látszott a kutatást az akkori Csehszlovákiában az eperjesi (Prešov) levéltárban folytatni, hogy anyakönyvek alapján tisztázzuk Lieb Mihály és Lieb Ignác esetleges rokoni kapcsolatát.

A kutatás eredménye több Lieb nevű személynek s a Lieb család több ágának felfedezése volt, akik elsősorban Sóvárhoz kötődtek.

⁴ Országos Levéltár, Magyar Kamarai Levéltár. E 91. Salinaria. (Továbbiakban: OL Salinaria.) Mutatók, majd ennek megfelelő iratanyag.

Sóvár⁵

Sóvár ma Eperjessel (Prešov – Szlovákia) egybeépült, annak egyik peremkerülete. A Liebek idejében még néhány kilométerre feküdt a patinás várostól, s tulajdonképpen három településből állt: Németsóvár, Tótsóvár és Sóbánya. Ma már csak a három templomtorony emlékeztet az egykori különállásra. Eperjesről az egyetlen utcából állt Németsóvár szélét érintve juthattak először Tótsóvárra, ennek túlsó végét egy patak választja el az egykori Sóbányától, amelynek főtere körül épültek ki a sóbánya központi épületei, és ma is a XVIII–XIX. századi állapotukat őrzik.

Sóbánya délkeleti szögletében egy dombtetőn áll az akna, a sóbánya, amelyet azonban 1752-ben víz öntött el. Valakinek eszébe jutott, hogy „bányászatot” úgy is lehet folytatni, hogy a felhúzott sósvízből elpárologtatják a vizet, így ettől kezdve a tömény sósvízből sófőzéssel nyerték a sót. Ez a módszer különlegességnek számít a közép-európai sóbányászatban. A sófőzéshez megépítették a sófőző hutát, majd 1759-ben mintegy 10.000 hold erdőt vásárolt az állam a főzéshez szükséges tűzifa biztosítására. Így alakult ki a sóvári bányauradalom három egysége: a sóbánya, a sófőző huta és az erdőgazdaság.

Sóbánya központjának közelében egy domb tetején a mi szárazmalmainkhoz hasonló sátortetős építmény van, az alatta lévő aknából, a „sóbányából” hatalmas börtömlőkben itt húzták fel lóval vontatott kerengő segítségével a sóslevet. Ezt a domboldalon épített hatalmas fapajtákban lévő sósvíztartályokban tárolták, innen engedték időnként a természetes esést kihasználva a pajták alatti sófőzőbe, ahol a vizet elpárologtatták, és a nyert sót a község közepén lévő sópajtákba szállították. 1800–1819 között évente mintegy 100.000–130.000 font főtt sót termeltek itt. A sófőzőt a XIX. század elején, tehát épp Lieb Ignác és Mihály idejében építették át tiroli mintára modern sófőzővé.⁶ A főzéshez a közeli erdőkből termelték ki a fát, ennek szállítására 1819–1821 között 18 km hosszú faútszátót készítettek az erdőgazdaságtól a sófőzőig. A munkálatokat Joseph Lechner kassai mérnök vezette.

A sóvári bányászat jelentőségét bizonyítja, hogy 1798-ban a sóhivatalt kiemelték a többi sóhivatal közül, és fő bányahivatallá

⁵ Sóvár történetéhez l. *Tóth Sándor*: Sáros vármegye monográfiája 1–3 köt. Budapest, 1909–1912; *Franz Rotter*: Beschreibung der K. K. Salzsudwerke zu Sóvár im Saroser Komitate. Jahrbücher, 1827. XI. 75–86; *Kosztka Tivadar*: Sóvár története. Századok, 1881. 59–61.

⁶ 1821-ben a Ferenc főző és nyolc tiszti lak leégett, s a tűzvész 1839-ben megismétlődött. A családi hagyomány szerint amikor a “szabadságharc előtt” a sóhivatal leégett, az egyik Lieb maga mentette ki a hivatal pánccél-szekrényét a tűzből. Tettét emlékoszlopon örökítették meg, amely 1911-ben még látható volt Sóbányán. Egyben jogot nyertek arra, hogy ha bárki a Liebek leszármazottai közül valaha is rászorulna, segélyért folyamodhat a Kamarához. A családi hagyomány szerint Villámné élt ezzel a lehetőséggel, és személyesen jelent meg a császár előtt, de azt már nem tudják, a kért segélyt megkapta-e.

szervezték át. A bányauradalom tisztviselői minden vasárnap mi-sehallgatás után hetitanácsot tartottak, amelyen köteles volt megjelenni minden hivatalvezető, fölvygázó, bányamester és hutamester. A hivatalnokok lakásai a főtéren álltak. Itt éltek tehát Munkácsy ősei a XVIII. század végén, a XIX. század elején.

A kódexbeli Liebek

Mint később megbizonyosodhatunk róla, Lieb Ignác volt Munkácsy nagyapja. Fontos volna tehát személyét összekapcsolni a kódexben említett Liebekkel, hogy kitzűzött feladatunkat megoldjuk. Annyit tudunk, hogy Lieb Ignácot 1825-ben 61 évesnek említik,⁷ így 1764 körül születhetett. Születési bejegyzését azonban nem sikerült megtalálni, mert az eperjesi levéltárból a sóvári és eperjesi anyakönyvek 1799-ig hiányoznak, Bártfán pedig 1754-től az 1770-es évekig ilyen nevű gyermek nem született.

Összevetve azonban a kódexből ismert Liebeket, a következőket állapíthatjuk meg.

– Lieb Ignác nem lehetett a Bártfán élő Lieb János Ferenc Antal gyermeke, mert akkor ezt feljegyezte volna a kódexben.

– Ugyancsak kizárt, hogy Bendedek József Ferenc fia volna, aki 1764-ben – Lieb Ignác feltételezett születésekor – húszéves volt, de házasságot csak 1769-ben kötött, és 1770-ben született gyermekét már említik is a kódexben, mint a legutolsó Liebet.

– Nem ismerjük viszont az Oroszországban élő Miklós gyermekeinek nevét. Miklós 1764-ben legalább ötvenéves lehetett, így gyermekei is felnőtt korban járhattak. Nem lehetetlen, hogy a gyermekek Magyarországon éltek, és leszármazottaik is voltak.

A meglévő anyakönyvek alapján azonban az is megállapítható, hogy a kódex feljegyzései nem tartalmazzák hiánytalanul a Liebek adatait. Így pl. nem jegyezték fel azt a Lieb Ferencet, akinek Wagner Annával kötött házasságából 1755-ben György nevű fia született Bártfán.⁸ Ferenc tehát az 1720-as években, esetleg a harmincas évek elején születhetett.

– Ha Lieb Ferenc létezését és fia születését nem tartotta méltónak feljegyezni a kódexíró, ebből az következik, hogy vagy a kódex adatai hiányosak, vagy – és ez a valószínűbb – a kódexíró családjától idegen, másik Lieb család is élt a környéken, sőt Bártfán is.

Nyilvánvaló tehát, hogy Munkácsy (Lieb) Mihály őseit és a kódexbeli Liebeket csupán névazonosság alapján nem lehet rokonnak tekinteni. Lieb Ignác születési adatainak hiányában a rokonságot nem tudjuk bizonyítani, de épp ezért nem is tagadhatjuk.

⁷ OL Salinaria, 27301/1825. Lieb Ignác alkalmazásának további adatai innen valók.

⁸ Státný Archiv, Prešov. Bártfai keresztelési anyakönyv, 1755.

A sóhivatali iratok azonban 1815-ben említenek egy Lieb Jánost, aki mint kőfaragó (lapicida) a sóvári uradalomban „mindenféle kőfaragói munkát” szokott végezni.⁹ Ez a sóvári Lieb János 1799-ben már feleségével, Filler Judittal együtt keresztszülőként szerepel Sóbányán az anyakönyvekben. 1825-ben sófőző mesterré nevezik ki. Mint nyugdíjas 1841. november 26-án 75 éves korában halt meg, így 1766-ban születhetett. (Felesége tíz évvel élte túl: 1851. december 8-án halt meg 86 éves korában, így születése 1765-re tehető.)¹⁰

Lieb János kilétét nem sikerült teljesen megfejteni.

A bártfai kódexben említett Lieb György János József 1770-ben született (nevében ott a János!), a sóvári Lieb János 1766 körül. Ez a négy év különbség nem zárja ki a két személy azonosságát, ilyen elírás az anyakönyvekben gyakori eset még a XX. században is. Megtörténhetett tehát, hogy a bártfai Lieb György János József – akit tévesen Munkácsy nagyapjának véltek – Sóbányára került a bánya alkalmazottjaként, és együtt dolgozott Lieb Ignáccal, Munkácsy nagyapjával.

A másik feltételezés: Lieb Ignác 1764 körül születhetett, János 1766 körül. A két egymáshoz közeli születési évből azt is gyaníthatjuk, hogy netán testvérek lehettek. (Anyakönyvek hiányában nem tudjuk bizonyítani, sem cáfolni.) Ezt a feltételezést viszont megerősíti, hogy Lieb János Filler Judit gyermekének, Lieb Józsefnek 1830. január 1-jén Rotermundt Margittal történt házasságakor az egyik tanú Gabriel Filler (tehát János feleségének, Filler Juditnak rokona), a másik pedig Lieb Ignác (feltehetően Lieb János rokona). A két tanú tehát a férj és feleség egy-egy közeli rokona lehetett. (János másik gyermeke, Erzsébet, Gabányi Mátyás sóbányai lakos felesége lesz. 1872-ben hal meg, így megéri Munkácsy első festői sikereit – ha egyáltalán tudott róluk.)

Ezt a feltételezést viszont az gyengíti, hogy Lieb Ignác 1764 körüli születését nem jegyezték be a Lieb-kódexbe, holott a kódexet 1784-ig vezették.

A Lieb Jánossal kapcsolatos feltevéseimet azért közöltem, hogy segítségül szolgáljon esetleges későbbi kutatásoknak.

Még egy Liebet említek az 1800-as évekből a kis lélekszámmal rendelkező Sóbányáról. Az anyakönyvek említik Lieb Máriát,¹¹ akinek férje Adamovits András. 1835. szeptember 9-én János nevű gyermekük születik, Mária akkor már túl van a negyven évén. 1850. április 9-én halt meg Sóbányán 60 éves korában. Mária tehát 1790 körül születhetett. (Lieb Ignác csak 1793-ban házasodott, Lieb János házasságkötésének éve ismeretlen, de 1790-ben 24 éves lehetett.)

A Liebek történetének áttekintése után megállapíthatjuk, hogy Sóváron a XVIII. század végén, a XIX. század első felében több Lieb család is létezett, rokoni kapcsolatuk anyakönyvek hiányában nem bizonyítható, de szinte biztosra vehető. A bártfai Liebekkel való kapcsolatuk is feltételezhető. Erre mutat a bárfai Liebek egy-egy szereplése az anyakönyvekben, és a két család sóhivatali tisztségviselése is. A foglalkozás választásában – a hivatalba való bejutásba – a rokoni kapcsolat közrejátszhatott. Ugyanakkor az azonos foglalkozás elvándorlásra is készítette a családot, mert a bártfai sóhivatal kis létszáma nem adott megfelelő teret az előrehaladásra. A sóvári főfelügyelőség nagyobb létszámú tisztvi-

⁹ OL Salinaria, 15407/1815.

¹⁰ Státny Archiv, Prešov. Lieb János közölt anyakönyvi adatai a sóvári római kat. egyház megfelelő anyakönyveiben találhatók.

¹¹ Uo.

selői karában már több lehetőség volt az előmenetelre, egyszerre több családot is el tudott látni munkával anélkül, hogy egymást akadályozták volna az érvényesülésben. Ezért tudott megtelepedni Sóváron a család több ága is, és élhetett egymás mellett több évtizeden át.

Anélkül, hogy felsorolnánk a két sóhivatal tisztviselőit, a különbség a két sóhivatal alkalmazottainak fizetési jegyzékéből is érzékelhető. A bártfai sóhivatal alkalmazottainak fizetése 662 Ft volt, Sóváron ez 6599 Ft-ot tett ki.¹² Az arány szinte tízszeres.

11. LIEB IGNÁC, Munkácsy nagyapja

Említettük, hogy 1825-ben 61 évesnek vallja magát, így 1764 körül születhetett. Iskoláit vagy annak egy részét Lőcsén végezte. Viszonylag későn, 1785. október 1-jén – 21 évesen – került a régi sóbánya alkalmazásába, mint szerződéses sókivonó. Három év múlva, 1788 májusától a szomolnoki főfelügyelői hivatal alkalmazta bemérlegelő irnoknak, és még abban az évben véglegesítették.¹³

1793. október 22-én kötött házasságot Kasztner Annával, Kasztner Mihály sóvári ellenőr leányával.¹⁴

Tekintettel arra, hogy Munkácsy származására a legkorábbi irat nagyapjának házassági bejegyzése, ezért közöljük a sóvári római katolikus plébánia anyakönyvének 175. lapján az 1793. október 22-én kötött házasságra vonatkozó bejegyzést kisebb kihagyással.

Contrahentes eorundem

...P(erillustris) D(ominus)
Ignatius Lieb cum Domicella
Anna defuncti quondam
Contraagentis D(omi)ni
Michaelis Kasztner (et)
Julianna filia.

Religio et locus

Catholici uterque
Ille Soobanya apud
Parentes
illa apud Matrem
in Soóvár Habitant

Conditio

Ille Imponderationis
Regiae Salis Scriba
Illa in fundo D(omi)nali
cum Matre a tempore
vidustatis Soóvári
Domicilium habuit.

(A zárójelbe tett részek a szövegben rövidítve találhatóak.)

Magyarul:

A házasulandók

Tekintetes Lieb Ignác úr
házasságot köt Anna
kisasszonnyal, néhai
Kasztner Mihály egykori
ellenőr és Julianna leányával

Vallás és lakhely

Mindkettő katolikus
A férfi Sóbányán
a szüleinél
A leány anyjánál
Sóváron lakik.

Helyzetük

A férfi a királyi sómérlegelő
írnoka
A nő anyjánál, (aki)
megözvegyülése óta Sóváron
uradalmi funduson lakik.

Lieb Ignác tehát házasságkötéskor Sóbányán a szüleinél (apud parentes) lakott, így aligha tévedünk, ha ebből arra következtetünk, hogy Lieb Ignác szülei – Munkácsy dédszülei

¹² Franz Rotter: Versuch Historisch-topographisch-statistisch-technischer Nachrichten über die königliche Salinen zu Sóvár. Von. K. K. Salinen-Verwalter in Sóvár. Kézirat, 323–324. (Bányászati Kutató Intézet Könyvtára, Budapest.)

¹³ OL Salinaria, 27301/1825.

¹⁴ Státný Archiv, Prešov. Sóvári róm. kat. házassági anyakönyv.

– is a sóbánya alkalmazottai voltak. Anyakönyvek hiányában nem ismerjük, született-e gyermekük 1799-ig. Az első ismert gyermek, Mihály – Munkácsy édesapja – 1800. május 15-én született.¹⁵ (Tehát nem Leó Mihály, amint gyakran emlegetik. A Leó név halálakor sem szerepel az anyakönyvben.) Ugyancsak Sóbányán születtek a következő gyermekeik: Mária 1802. április 9-én és Imre István 1803. szeptember 4-én.

A fentiek alapján Munkácsy származását, közvetlen őseit a következőkben foglalhatjuk össze, egyben választ adhatunk a bártfai Lieb-kódex alapján megjelent feltételezésre:

–Munkácsy **apai nagyapja** nem a kódexbeli Lieb György János József, hanem **Lieb Ignác** sóvári tisztviselő, így minden korábbi találgatás érvényét veszti.

–Munkácsy **apai nagyanyja** Lieb Ignácné **Kasztner Anna** volt, ugyancsak sóvári sótisztviselő leánya.

–Munkácsy **apai dédapja Kasztner Mihály** sóvári ellenőr volt. Lieb ágon a dédapa nem azonosítható.

–Munkácsynak **apai ágon nagynénje és nagybátyja is volt** (Lieb Mária, illetve Lieb Imre István), akiket azonban sohasem emlegetnek.

Lieb Ignácot 1803. április 7-én bányasegédnek (Hüttenadjunkt) nevezik ki Sóvárra 300 Ft-os fizetéssel. 1809-ben a sóbányából átkerül a sópénztárhoz, március 3-án mázsa-mesterré léptetik elő, fizetése 350 Ft, majd 1810-ben főfelügyelőségi ellenőr lesz, és ezt a tisztséget hét éven át betöltötte. (Ebben az időben nevezték ki fiát – „édesapja hűséges szolgálatait figyelembe véve” – gyakornokká, alig 15 évesen. Fizetése 500 Ft-ra emelkedett. 1817. május 8-tól 1825 júliusáig sóbeszedő volt évi 600 Ft fizetéssel. (Az 1809-től ellátott hivatalai a sópénztárhoz tartoztak.)

Lieb Ignác 1825. augusztus 10-én a M. Királyi Udvari Kamarához írt folyamodványában a sóvári főfelügyelőségi hivatalban megüresedett sóbányagondnoki állásra (Salzhutten Verwalters Stelle) pályázott. A sóvári főfelügyelőségen igen előkelő állás lehetett ez.

A felügyelőség élén az inspektor állt (ebben az időben Franz Rotter, az általam is használt kéziratban maradt tanulmány szerzője töltötte be ezt a tisztséget). Őt követte a sófelügyelőségi gondnok (Salzoberamts Verwalter) illetve helyettese (Gegenhandler), majd után a sóbányagondnoki állás, amelyet Lieb Ignác megpályázott.¹⁶

Lieb Ignác ebben a folyamodványában írja le eddigi működését, és hivatkozik arra, hogy az új állás biztosítaná felesége és még nem önálló két gyermeke nyugalmas életét. (Lieb Mihály ebben az időben már nős volt, a két nem önálló gyermek tehát a 22 éves Mária és a 22. évében járó Imre István.)

Az előírás szerint minden állásra három jelöltet kellett felterjeszteni. A bányagondnoki állásra az első jelölt Lieb Ignác, akinek ugyan a legmagasabb iskolai végzettsége csak az

¹⁵ Uo. Sóvári róm. kat. egyház születési anyakönyve.

¹⁶ L. a 12. jegyzetet!

V., latin osztály volt, amelyet Löcsén végzett, de jártas volt a többi, a „sóbányászatban és sófeltárásban szükséges ismeretben”, továbbá ő volt a rangidős is. A második jelölt Stefan Jordan (Lieb Mihály születendő két gyermekének majdani kereszta) filozófiai és jogi végzettséggel (a gimnázium filozófiai és jogi osztályának elvégzésével – Cz. I.) és magas szakmai ismeretekkel rendelkezett. A harmadik jelölt is filozófiai végzettséget tudott felmutatni. A felsorolásból fogalmat alkothatunk a korabeli sótisztviselők felkészültségéről. Ilyen képzettséggel rendelkezhetett Munkácsy édesapja is.

Lieb Ignác a bányagondnoki állást valószínűleg nem nyerte el, ugyanis két év múlva, 1827-ben, negyvenéves szolgálatáért megjutalmazták, de még ekkor is sóbeszedőként szerepel (salis perceptor),¹⁷ sőt még abban az évben nyugdíjas sóvári perceptorként emlegetik.¹⁸ 1844-ben, Munkácsy születésének évében, értesülünk Lieb Ignác nyugdíjas sóbeszedő haláláról (80 éves lehetett).¹⁹ Iratanyaga azonban hiányzik, s halotti bejegyzését sem találjuk a sóvári anyakönyvekben.

Sóvárott az 1820-as években négy Lieb is szerepel egyidőben az alkalmazottak között. Lieb Ignác sóbeszedő mellett fia, Lieb Mihály, majd 1828-ban említik Lieb Imrét, mint már alkalmazásban lévő fogalmazó gyakornokot,²⁰ s Lieb János kőfaragót, akit 1825-ben sófőző mesterré neveztek ki. Sóvári tisztviselő volt viszont Lieb Ignác apósa is, így szövevényes családi kapcsolatok fűzhették össze a sóvári főbányahivatal tisztégviselőit.

II.1.

LIEB MIHÁLY

Munkácsy édesapja

1800. május 15-én született Sóváron Lieb Ignác és Kasztner Anna első gyermekeként.²¹ (Gyakran említik Leó Mihálynak.) Születési bejegyzése szerint csak Mihály, házasságkötésekor Miskolcon is csak Mihály szerepel, valamint halálának bejegyzésekor is. Keresztnevét összekeverik fia, Munkácsy Mihály nevével, aki valóban Mihály Leó volt. (Édesapjára való tekintettel korán, 15 éves korában, 1815. március 11-től alkalmazták először fizetés nélküli gyakornokként.²² Kinevezése nyers fordításban a következő: „Kinevezés Lieb Mihály részére. Nevezettnek a sóvári főhivatal javaslatára és édesapja hűséges szolgálatait az említett főhivatalnál figyelembe véve, a kérelmező fizetés nélküli gyakorlatát megengedték, és ezt azzal a kiegészítéssel tudatják vele, hogy szolgálati esküje letétele és a titkos egyesületek miatt előírt kötelezvény (Revers) kiállítását után minden szolgálatával tegye hasznossá magát, és a későbbi ajánlás céljából tegyen tanúságot a szükséges gyártási ismeretek megszerzéséről, valamint szolgálatkészségéről is nyújtson látható bizonyítékot, és nyerve el fölttéseinek meglegedését.” Bár ez a kamarai irat március 29-én keltezett, a kinevezéssel kapcsolatban a sóvári sóbányafőhivatal címére küldött értesítésben

¹⁷ OL Salinaria, 15574, 25322/1827.

¹⁸ Uo. 35481/1827.

¹⁹ Uo. 42767/1844.

²⁰ Uo. 529, 25083/1828.

²¹ Uo; Sóvári róm. kat. egyház születési anyakönyve.

²² OL Salinaria, 7375/1815.